

Lexical-Semantic Features of Synonyms in The Language of Karakalpak Folk-Tales

Sh.M.Kunnazarova

Karakalpakstan Institute of Agriculture and Agrotechnology's

Resume: This article talks about synonyms used in the language of Karakalpak folk tales, their formation, lexical and stylistic peculiarities, the service of artistic language in providing emotional-expressive color.

Key words: semantics, synonym, polysemantic word, dialect word, phraseological unit, pleonasm

If we pay attention to the lexicon of any artistic work, we can see in it words that have different appearances, but whose meanings are very close to each other, that is, synonyms that occupy a large place in the vocabulary of the language. Synonyms serve as an important language unit in conveying our thoughts clearly, precisely and concisely.

The synonyms used in fairy tales differ from other language units due to their differences in meaning. Their service in supplementing ideas and conveying them in an artistic way is exceptional. Because synonyms are of great importance in improving the artistic language of a literary work. Thus, we see the following differences in the creation of synonyms in the language of fairy tales:

1. Synonyms that appeared due to the multiple meanings of words

Due to the multiple meanings of words, synonyms appear in the language. This is because a word can mean any kind of word depending on what it means in the context. For this, we focus on the following examples: Бир өзи кеткен жигит бир неше күн жол жүрип бир аўылға келсе, қыбырлаған жан жоқ, барлық жай-мүлк, *дүнья*-мал ийесиз қалған (Машақатлы турмыс кеширген жигит, 19-бет). Аўыр кеселге жолығып, өлер алдында балаларын шақырып алыпты да былай депти: «Мениң бул кеселден саўалатуғын түрим жоқ. Өлмесимнен бурын бар *дүньяны* сизлерге үлестирип берейин», -депти. Ержетиңкиреген еки баласына жаман ылашығын берипти, кишкенесине маңлайына қадаған жалғыз ылағы бар екен, соны атапты да, бийшара ғарры *дүньядан* өтипти (Батыр бала, 40-бет). Патша қызын хеш жарық *дүньяға* шығармайды, тамға салып қоятуғын болыпты (Арпамәдиян, 92-бет). In the above examples, the word *dunya* means "wealth", "life", "hell", "world" and can create a series of synonyms from these meanings. Such examples abound in fairy tales: Кемпирдин үлкен қызы жигиттиң қолына сары жай берип: -«Анаў жерде таўдың *басында* бир булақ бар...», -деп жигитке айтады (Гүлзәмзе, 43-бет). Хаялы жигитке: «қыйналма, хәр бир истиң *басы* қыйын болса, ақыбети жақсы болады...» (Гүлзәмзе, 43-бет). Баланы *бас* қылып, жолға раўана болады (Шарқыпәлекли бала, 26-бет).

In the examples, the word "head" means the absence of one, the top, and the other means the beginning. And the last one gives the meaning of the leader. In order to find synonyms for such ambiguous words, first of all, it is necessary to find antonyms that are opposite to them in terms of meaning. Only then will it be clear what their meaning is in the context and it will make it easier to find synonyms.

2. Synonyms that have appeared due to personal words

A certain part of the synonyms in the fairy tale language was created by the account of words borrowed from other languages. In the following examples, a word borrowed from the Arabic-Persian language and a word belonging to my vocabulary are synonymous with each other: Бир *ўақытта* қатты даўыл турды. Бир *мегиллери* даўыл тым-тырыс болды (Абат батыр, 8-бет). Сол жерде Әсенге *ой* келеди (Нурқызарын, 90-бет). Оған *қыял* менен тигилген теңиз қойының шөгирмесин таптырыў керек, -деди ўәзир (Гүлзәмзе, 42-бет). -Хәй дайы, саған не болды, излегеним сен едиң ғой, жерден излегеним *көктен* табылды, -деп қасқыр ешекти алдайды (Сум ешек, 224-бет). -Қәсийети: оң қулағын таўласаң, *аспанға* ушып кетеди, көрмеген нәрселеринди көрсетеди (Шарқыпәлекли бала, 24-бет). Сөйтип хан өзиниң *гүллән* сорамына хабар етеди (Гүлзийба, 199-бет). Баяғы периниң айтқан шәртлериниң *барлығын* орынлайды (Гүлзәмзе, 45-бет). Сол ўақытта бай патшаға: - Эй, уллы дәрежели патшамыз, мениң бес *балам* бар еди, оларды үйлендирейин десем, басқалардың қызын алмай, сизиң қызларыңызға үйленбекши (Орал батыр, 20-бет).

Сол ўақытта түсинде көрген бабасы: «Балам, ондай етпе, *перзент* пенен дүньяның ерте кешлиги жок, мына алмаларды ал, апарып жуптыңа бер...» (Жартыбас батыр, 14-бет). Сол *қаланың* түбинен дәрья ағып турады екен... (Абат батыр, 4-бет). Неше күнлер жол жүрип Абат батырдың *шаҳарине* келди (Абат батыр, 6-бет). Өне, барлығы бир ақшам *мийман* болды (Абат батыр, 8-бет). Ғарры төрт-бес күн *қонақ* болғаннан кейин: - Үйим де жалғыз еди, кемпирим жалғызсырап отырған шығар, рухсат етсеңиз үйиме қайтайын,-деп Аққуўбай патшадан рухсат сорайды (Аққуўбай патша, 16-бет). Қыз тас табақты алдына алып «*гөш* жегимиз келди» деди (Мурадына жеткен ашықлар, 31-бет). Ол қыз да дәў келеди деп бир тананың *етин* қайнатып отыр екен (Батыр бала, 35-бет).

In the above examples, the words flower, dream, time, child, restaurant, city, and street are independent words, while the words all, thought, season, guest, city, and meat are considered words belonging to their own vocabulary. And in the following example, the word of the Turkmen has the same meaning as the word of the Karakalpak language and is used in the same context: Тек мениң жазығым өликтің үстине гезлесип қалған соң буннан бир *наҳарленип аўқатланайын* деп отырғаным, оннан басқаны билмеймен... (Алтын таўық, 75-бет).

In the Turkmen language, naharleniw means to settle, to settle. He came along with the word "nutrition" in our language and clarified the meaning of the word. Thus, the acquisition of words from other languages into our language, their meaning with the words in our vocabulary is considered one of the most effective methods of the emergence of synonyms.

3. Synonyms formed from word sequences

In the case of synonyms used in the fairy tale language, we can see that word sequences are different from individual words, as well as word sequences are more meaningful than word sequences.

a) a free word is a synonym of a single word:

Ерте ўақытта бир жарлы киси болыпты (Сум ешек пенен аңқаў түйе, 217-бет). *Баяғыда* бир кемпир менен ғарры бар екен, оның бир баласы бар екен (Бала тәўип, 134-бет). Жыйналған адамлардың ишинен бирейи «*шөлистанлықта* аң аўлап мекан тутқан бир мерген адам бар, тек ғана сол қалды, мөгар болса, бир билсе сизің қызыңызды сол билер», - деди (Машақатлы турмыс кеширген жигит, 22-бет). Қыз *қуў далада* қалып, жеўге тамақ, ишерге суў таппай, бир ағаштың түбинде жата береді (Опа саўдагер, 113-бет).

b) phraseology and individual words are synonyms:

Бийбисәнем бул жигитти *бирден* таныды (Мурадына жеткен ашықлар, 31-бет). *Көзди ашып жумганиша* үлкен бир шәхәрдің қапталына келип түсти (Мурадына жеткен ашықлар, 30-бет). Мениң ақылым сол, *тез* кет,- дейди (Баяўлы Арыс, 187-бет). *Дәрриў* ешектен түсип баба өгизди соймаға айланысады (Жансап, 53-бет). *Хә деген шелли* болмай-ақ Нурықшаға хатты апарып тапсырады (Жансап, 54-бет). Арадан бир неше күн өткен соң, патшаның бергизип атырған тойының изи тарқамай атырғанда үйден кирип-шығып жүрген жаңа түскен келиншек *қас қаққаниша* әбеший түрге енип кеткенин қасындағы қызлар сезип қалады (Алтын таўық, 74-бет). Қәне жәниўар, мени үйге апар, *жылдам* ата-анамның дийдарын көрсет,-деп секирип үстине минип көзин жумады (Ағаш ат, 100-бет). *Хә демей-ақ* саўдагер жайына келеди (Гүлзийба, 204-бет).

In the above examples, word chains that are stable, such as quickly, immediately, saying yes to individual words at once, until you open your eyes and close your eyes, are synonyms. Phraseological word chains have a stronger emotional-expressive meaning than individual words. Therefore, they are productively used in works of art.

c) phraseology and phraseology are synonyms:

Жәллатлар руқсат етип сөйлесип отырғанда бала шарқыпәлегиниң оң кулағын таўлап ушып кетеди. Жәллатлар сол жерде *аўзы аңқайып* ашылып қала береді (Шарқыпәлекли бала, 25-бет). Бундай бағды хеш өмиринде көрмеген бала *ақылы хайран* қалып, бағдың ана жағына, мына жағына күнде қыдыратуғын әдетке ушырайды (Хан қәдирлеген киши күйеў, 168-бет). Алып келген мийўаларды ханның алдына қояды. Хан буны көрип, *ақылы лал* болып турғанда Мейтин айтады (Гүлзийба, 211-бет). Бирақ көрген билген адам болмай патша пәнт жеўи менен *жағасын услап қалады* (Алтын таўық, 74-бет).

When we analyzed the examples, the feelings of surprise and amazement were presented in various variants with phraseological synonyms. It is of great importance for the non-repetition of this idea and the increase of

the artistry of the work. In the case of the quoted phraseological units, the opening of the mouth, the phraseological units of paid surprise are characteristic of the spoken language.

3. Synonyms that appeared as a result of transition of words to variable meaning

Synonyms in the fairy tale language also appear as a result of words changing their meaning. Such synonyms are called contextual synonyms by A.A. Reformatsky. Even if the word is used more interchangeably, it becomes synonymous with the related word because it is known to everyone. One of these words is devil and fox, which are used to describe cunning and cunning people. For example: Fox was a young man. He was clever, agile, and a devil. This word sum in the example expresses the meaning of a person and is a substantive.

4. Synonyms formed from dialectal words

We can see in the following examples that the dialectal words used in a certain region in the fairy tale language are synonymous with their counterparts in the literary language: Хан хәм үзирлери жыйналысып «бул *нешик* аўхал болды, буны ең ақырғы хәм қайтып келмейтуғын өлимге жумсайык», -депти (Гүлзәмзе, 45-бет). -Ол *қандай* кемислик?, -депти патша үзирине (Хансаят, 215-бет). Бала күндеги *кәри* менен малларды қайтарып келип жүре береді (Батыр бала, 34-бет). Сонда анасы: -Әй, балам, әкеңнің *кәсиби* қурысын, әкең оңған *талан* ислеген жоқ, оны сорап не қыласаң, сен еле жассаң, не ислесең де қолыңнан келеді (Хансаят, 212-бет). Бир ұақытта *уллы* қыздың жеңгеси, қызларға оннан-буннан тийисип кетеді (Өгей ана, 183-бет). Сол ұақытта ханның қызларының *үлкени* айтты: -Қуры ұай-ұайдан хеш нәрсе шықпас,... (Өгей ана, 184-бет).

The words *neşik*, *kar*, *ully* in the examples are dialectal words and they are not used productively in the literary language. Although there are limited vocabulary words used in a certain area, in the example, the words of the operative vocabulary, which are used effectively in the language, were able to create a synonym series.

4. Synonyms formed from euphemisms and vulgarisms

Synonyms also appear as a result of polite pronunciation of ordinary words. Such synonymous couples are used in fairy tale language in the following

examples: Жарық бас көтерип еди басы жарылып *өледи*, шағал көтерип еди, ол да майрылып *өледи* (Қудайды алдаған түлки, 228-бет). Жасы ортаға келгенде *қатыны өлип*, үш баласын өзи тәрбиялапты (Гүлзәмзе, 40-бет). Байдың *қаялы* баўырсақ писирип, аршаға да салып, хәммесин таярлап қояды (Өжет бала, 135-бет). Баласы шағына жетпей-ақ әкеси *дүньядан өтипти* (Хансаят, 212-бет). Арадан үш күн өткенде патшаның қызы урыс майданында *қазаттапты* (Мурадына жеткен ашықлар, 28-бет). Патша сес шығармастан *жан тапсырды* (Мурадына жеткен ашықлар, 29-бет).

...Оннан соң келди ат,

Атты жеде жанында жат.

Неге керек маған ол хат,

Оқып қазы болажақ па едим,-

Деп қасқыр *жан тәслим етеди* (Аш қасқыр, 227-бет). Жигит түйенің ийесине: - Түйеңиз сизлер усы жерден шығыудан-ақ *киси қоллы болыпты*..., -деди (Ақыллы қатын, 141-бет). Баяғы ханның салғырт жыйнаўшылары Хийўаға келсе ханның ғәзийнесинен алтын *урланып*, патша елде палшы қоррандоз болса бәрін жыйнап, хеш ким табалмай атыр екен (Ақыллы қатын, 142-бет). Thus, the synonyms used in the lexicon of fairy tales differ from other language units due to differences in their usage, degree of meaning, and differences in meaning.

Synonymous words in fairy tales are used in pairs. For example: honor, strength, sugar, etc. When words whose meanings are close to each other are paired, the meaning of their individual meanings is expanded. In the language of folk tales, two words with the same meaning come together in pairs, and the first component is used to define the second component and increase the effectiveness of the meaning of the word. For example: ...дәрўазаны ашса *түри-түси* усағаны менен көзи усамайды (Шайхы-Аббаз 127-бет). Буның *бет-әпшерине* көзин тиккен басқалар... (Билгиш шопан, 257-бет). Сол жерди *мәкан-жай* етти (Шайхы-Аббаз, 122-бет). In the first example, he expanded the meaning by supplementing the word "turi" with the word "tusi", the word "bet" with the word "apsher" in the second example, and the word "makan" with the simple word. The use of their components in the language is also not the same. For example, the word *turi* is more popular than the word *tusi*, and the word *bet* is more popular than the word *apsher*, and they are considered neutral words. The word *Apsher* has negative expressiveness and it is used more in spoken language. Also, cases of simultaneous use in the same context without pairing words whose meanings are

close to each other are increasing. Such words make the opinion even sharper. For example: ...көрмек болсаң *дийдар жамал*, ақылсыз туўған Муратқан... (Муратқан, 107-бет). Бул ләшкерлердин ишинде *уры гәззан* бар еди (Батыр бала, 38-бет). *Буринғы әйемги* заманда бир хан болыпты (Гүлзийба, 199-бет). Meaningful words that complement the meaning of one of them and use the other can be an example of pleonasm.

Thus, the synonyms used in the language of folk tales give information about the richness of the vocabulary of the Karakalpak language. In short, synonyms used in the language of fairy tales prevent repeating words over and over again, and play a great role in expressing thoughts more fully and artistically.

Literatures

1. Бердимуратов Е. Хәзирги қарақалпақ тили. Лексикология. Нөкис, 1994.
2. Қалендеров М. Қарақалпақ тилиндеги синонимлердин грамматикалық структуралық хәм лексика-семантикалық өзгешеликleri. – Нөкис: Қарақалпақстан, 1989.
3. Қарақалпақ фольклоры. I-II том. Нөкис, 1977.